

S. Maria Loyola Opiela

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 000-0002-0077-8985

**OCHRONA OSOBY I RODZINY
JAKO KONSEKWENCJA WYCHOWANIA
W WARTOŚCIACH EWANGELICZNYCH
W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ**

*ROTECTION OF INDIVIDUALS AND FAMILIES THROUGH
EDUCATION IN EVANGELICAL VALUES IN THE CONTEXT
OF THE CONTEMPORARY CHALLENGES*

ABSTRACT:

The article addresses the problem of protecting individuals and families through education in evangelical values, emphasizing the role of the family as the fundamental and irreplaceable environment for life, development, and upbringing. The issue is analysed in the context of contemporary challenges faced by individuals and families in Poland, aiming to respond to these challenges through Christian education. The Church's teaching and pastoral activity in support of families hold significant potential to assist them in fulfilling their role of raising individuals according to timeless and universal evangelical values. These values contribute to the protection of families and individuals and promote liberation from destructive attitudes and behaviours. The conclusions of the analysis highlight the need for tangible support for families, kindergartens, and schools, as well as the enhancement of early childhood education. This includes utilizing the scientific and practical achievements of Christian pedagogy, the teachings of the Church, various forms of pastoral care for families, and the integration of educational activities across these environments.

W artykule podjęto problematykę ochrony osoby i rodziny poprzez wychowanie w wartościach ewangelicznych, a także pochyłono się nad rodziną w jej roli podstawowego i niezastąpionego środowiska życia, rozwoju i wychowania. Analizy zagadnienia dokonano w kontekście współczesnych wyzwań dla osoby i rodziny w Polsce, aby odpowiedzieć na nie przez chrześcijańskie wychowanie. Nauczanie i działalność pastoralna Kościoła na rzecz rodziny ma duży potencjał jej wspierania w realizacji funkcji wychowawczych według ponadczasowych, uniwersalnych wartości ewangelicznych oraz wychowania do wartości w celu ochrony rodziny i osoby, a także wyzwolenia z destruktywnych postaw i zachowań. Wnioski z przeprowadzonych analiz zwracają uwagę na konieczność konkretnego wsparcia rodziny, przedszkola, szkoły, doskonalenia wczesnego wychowania dzieci, wykorzystania dorobku naukowego i praktycznego pedagogiki chrześcijańskiej, nauczania Kościoła, form duszpasterstwa rodzin i konsolidacji działań wychowawczych tych środowisk.

Słowa klucze: osoba, rodzina, wychowanie w wartościach ewangelicznych, Kościół, duszpasterstwo rodzin, współczesne wyzwania

Keywords: individual, family, education in evangelical values, Church, pastoral care for families, contemporary challenges

Poznanie i rozumienie współczesnych wyzwań w odniesieniu do osoby i rodziny oraz zaradzenie im dzięki ochronie osób i rodzin poprzez wychowanie wymaga szerokiego ujęcia. Takie ujęcie jest istotne w celu zaznajomienia się w owym kontekście ze szczegółami tych wyzwań w rodzimym środowisku. Kiedy współczesna kultura, rozmaite organizacje i media bardzo często deformują obraz życia rodzinnego, należy powrócić do niezmiennych wartości, które od wieków zapewniają rodzinie trwanie, niepodważalne znaczenie dla życia i rozwoju jej członków, a także różnych zbiorowości społecznych. Kościół uwypukla i wspiera realizację „prawa rodziców chrześcijańskich do wychowania dzieci w oparciu o wartości ewangeliczne”¹. Podstawę do jego urzeczywistnienia stanowi integralna i realistyczna koncepcja człowieka oraz wypracowane przez stulecia, ujmowane całościowo formy wychowania i organizacji tegoż, z zachowaniem wierności Biblii i tradycji kościelnej, oraz konsekwencja w odniesieniu do nauczania Kościoła.

1. RODZINA – PODSTAWOWE I NIEZASTĄPIONE ŚRODOWISKO ŻYCIA, ROZWOJU I WYCHOWANIA OSOBY

Rodzina jako wspólnota osób spokrewnionych, w której rodziców łączy więź małżeńska, a z dziećmi rodzicielska, stanowi najcenniejsze dobro ludzkości. Od zawsze pozostaje najbardziej wartościowym i niezastąpionym środowiskiem wychowawczym, gdyż jest w stanie najpełniej odpowiadać na potrzeby rozwojowe dzieci w celu przygotowania ich do życia i pełnienia rozmaitych ról społecznych. Podkreśla się, że „wyjątkowości rodziny dowodzi jej trwanie od wielu wieków oraz niepodważalne znaczenie dla życia i rozwoju jej członków, a także różnych zbiorowości społecznych. Zwłaszcza dla dzieci rodzina stanowi najważniejszy i najlepszy z możliwych element wszechstronnego integralnego rozwoju, którego rezultaty rzutują znamienne na całe dalsze życie, znacznie wykraczając poza wymiar życia rodziny pochodzenia człowieka”².

¹ Por. List pasterski Konferencji Episkopatu Polski na 14. Tydzień Wychowania *Wychowujemy razem*, <https://episkopat.pl/doc/217594.List-Pasterski-Konferencji-Episkopatu-Polski-na-XIV-Tydzien> [dostęp: 10.06.2024].

² U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina w kontekście współczesnych zagrożeń*, „Przegląd Pedagogiczny” 1 (2021), s. 69.

Ze względu na funkcję wychowawczą rodziny bardzo ważna jest właściwa jej struktura, funkcjonowanie, relacje oraz przyjęty styl życia i wychowania. Dziecko bowiem,

uczestnicząc w codziennych, naturalnych sytuacjach życia rodzinnego, w bezpośrednich interakcjach między członkami rodziny, przyswaja elementarną wiedzę o świecie, wartościach, normach moralno-społecznych, kulturze domu rodzinnego, poznaje sposoby zaspokajania wielu potrzeb, rozwijania własnych zainteresowań³.

Dla badaczy także odgrywających swoje role małżeńskie i rodzicielskie

dom, rodzina, rodzicielstwo to świętości, [które – aut.] stanowią społeczne *sacrum* mimo dostrzegalnego współcześnie kryzysu rodziny w kulturze europejskiej. Ale dom pozostaje mimo wszystko ciągle miejscem samorealizacji. W domu rodzinnym, wśród najbliższych kochanych i kochających ludzi każdy może odczuć znaczenie własnych wyników i ich sens. Tu, czyli w domu odnajdujemy warunki dla naszej równowagi psychicznej i podstawy zasad moralnych. W domu rodzinnym otrzymujemy przekaz wartości, obyczajów, tradycji, nawyków oraz dochodzi do tego jeszcze ogólnospołeczny system edukacji, co decyduje o pozyskiwaniu przez człowieka tożsamości⁴.

Warto w badaniach w celu ukazania istotnych wymiarów rozwoju i doskonalenia się człowieka w rodzinie wracać do tradycji i znaczenia rodziny w różnych uwarunkowaniach historyczno-społecznych cywilizacji łacińskiej. Wykazują one, że

tylko rodzina jest w stanie podolać trudnemu i długiemu procesowi wychowania człowieka, za sprawą którego rozwinie on swe ludzkie potencjalności, wykorzystując je w swych wolnych działaniach. [...] Człowiek, będąc osobą, obdarzony jest rozumem i wolnością, jego przyrodzona godność domaga się struktur życia społecznego, w tym także rodziny – adekwatnych do tego, kim jest – a jedyną formą rodziny adekwatną wobec człowieka jest tylko rodzina monogamiczna – nierozzerwalna rodzina. Ona tylko pozwala na zrodzenie i poprawne wychowanie człowieka wraz z uposażeniem go intelektualnym, moralnym i materialnym⁵.

Wychodząc z założenia, iż natura człowieka nie zmienia się, można stwierdzić, że dla dobra dziecka, niezależnie od następujących zmian społeczno-kulturowych, niezmiennie obydwój rodzice są ważni. Stanisław Kawula stwierdził, że „rozwoju emocjonalnego właściwie nie udało się i nie można dzieciom zapewnić w innej postaci niż tylko przez normalne stosunki rodzinne. Właśnie rodzice,

³ J. Izdebska, *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000, s. 15.

⁴ T. Kukołowicz, *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996, s. 33.

⁵ P. Skrzydlewski, *Rodzina w cywilizacji łacińskiej a wolność człowieka: na kanwie rozważań Feliksa Konecznego*, „Człowiek w Kulturze” 11 (1998), s. 210-211.

jedyni i niepowtarzalni, własna matka i własny ojciec, są dziecku niezbędni do życia i rozwoju”⁶. Wnoszą oni wkład w wychowanie przez obecność, działania, właściwe sobie cechy macierzyńskie i ojcowskie oraz preferowane i uznawane przez nich wartości, normy i zwyczaje kształtujące ich styl wychowania. Chociaż proces wychowawczy w rodzinie ma miejsce podczas codziennych sytuacji, zdarzeń i czynności, to jednak bardzo ważna dla jego skuteczności jest świadoma realizacja przez rodziców swoich zadań i osiągania efektów według przyjętego systemu wartości. W rodzinie jest to „pewien uporządkowany zbiór różnych wartości, które stanowią cel dążeń rodzicielskich, są ważne i pożądane w życiu rodzinnym, tworząc określony model, organizację i funkcjonowanie środowiska rodzinnego”⁷.

W badaniach zagranicznych zastanawiano się nad tym, jak ważną rolę odgrywają konkretne osoby i religia, którą wyznają i urzeczywistniają w wychowaniu. Wskazuje się na powiązanie religijności ze wskaźnikiem dzietności, co wynika z istotnej roli religii w utrzymaniu więzi rodzinnych. W rodzinach religijnych rodzice przykładają większą wagę do relacji z dziadkami, zatem mogą liczyć na ich pomoc przy opiece nad dziećmi, co ułatwia im podjęcie decyzji o powołaniu na świat potomka⁸. Egzystencja i praktyki religijne wiąże się bowiem pozytywnie ze silnym wsparciem relacji w rodzinie, co może wzmacniać więzi międzypokoleniowe i szacunek do życia.

Bardzo ważnym zadaniem wychowawczym jest przekaz wartości i ich urzeczywistnianie w życiu, relacjach interpersonalnych i działaniu. Uwypukla się następującą prawdę: kiedy rodzice stanowią dla dzieci wysoki autorytet, wzór osobowy, wtedy, na zasadzie naśladowania, przyjmują od rodziców

normy zachowań, stosunek do innych ludzi, poszanowanie wartości rodzinnych, światopoglądowych, edukacyjnych, etycznych, wychowawczych i społecznych. Hierarchia wartości uznawanych i przejawianych przez rodziców, którzy mają wysoki autorytet, jest w drodze identyfikacji przyjmowana przez dzieci i uewnętrzniana jako własny system wartości. Inne wartości, które funkcjonują poza środowiskiem rodzinnym (grupy rówieśnicze, mass media, szkoła, środowisko lokalne) są osłabiane, eliminowane bądź świadomie odrzucane z hierarchii własnego systemu wartości⁹.

Dlatego ogromnie ważne jest, aby rodzice świadomie budowali właściwą hierarchię wartości i przekazywali ją dzieciom, dzięki czemu będą one w stanie

⁶ S. Kawula, *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, w: S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2007, s. 60.

⁷ S. Cudak, *Rodzina i dzieci wobec etycznych wartości*, w: *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, red. S. Bębas, E. Jasiuk, Radom 2011, s. 50.

⁸ Por. C. Dantis, E.L. Rizzi, T. Baudin, *The Association between Religiosity and Fertility Intentions Via Grandparenting: Evidence from GGS Data*, „European Journal of Population” 39,1 (2023), s. 1-24

⁹ S. Cudak, *Ciągłość wartości jako ważny element kultury życia rodzinnego*, „Pedagogika Rodziny” 4 (2014), s. 15.

rozpoznać, co w życiu jest najważniejsze i na bazie tej wiedzy kształtować osobowość.

Niestety współcześnie nie wykorzystuje się w pełni w rodzinie tego wielkiego potencjału wychowania. Jak słusznie na początku obecnego stulecia zauważył Marek Dziewiecki,

w wielu polskich domach możemy obecnie obserwować bolesny paradoks: w pogoni za zapewnieniem swoim dzieciom tzw. „najlepszych warunków” rozwoju rodzice pozbawiają ich tego, co dla rozwoju jest najważniejsze: swojej fizycznej bliskości, miłości, czułości i czasu na rozmowy o sztuce życia. Zwykle szybko pojawiają się wtedy niepokojące sygnały ostrzegawcze. Dzieci, którym rodzice zapewniają dobrobyt materialny kosztem dobrobytu psychicznego i duchowego, stają się agresywne i aroganckie, niezadowolone i niewdzięczne, leniwe, lekkomyślne i zbuntowane. Są egoistyczne i skoncentrowane jedynie na własnych potrzebach¹⁰.

Jednak mimo szerokiej wiedzy o prawidłowościach i potrzebach rozwojowych dzieci, szczególnie na wczesnym etapie życia, problemy w wymiarze relacji interpersonalnych, autorytetu rodziców i przekazu wartości wciąż narastają.

Badania i diagnozy tej sytuacji wskazują, że

dorośli zarówno najbliżsi, jak inni obecni w otoczeniu dziecka kierują się w wartościowaniu głównie standardami hedonistycznymi i konformistycznymi, ponieważ to one zapewniają doraźną satysfakcję, przyjemność, zysk. To samo zjawisko przenosi się w konsekwencji na pokolenia wychowywane, gdzie z coraz większą bezwzględnością dąży się do przyjemności, satysfakcji, różnego rodzaju zysków i profitów. Proces wartościowania został w taki, a nie inny sposób ukształtowany. Ten kształt stale jest wzmacniany przez media, przekazujące porządek wartości, w którym wyżej stawia się wartości niższe, użytecznościowe, instrumentalne niż wartości wyższe, duchowe. Przekazywana prawda o człowieku i jego wartościach nie jest prawdą o osobie ludzkiej, jej rozwoju i celach, jest to raczej obraz istoty skazanej na walkę o sukces lub przynajmniej przetrwanie, samotnej w groźnym świecie, gdzie drugi jest konkurentem i wrogiem o złych intencjach bądź przedmiotem, który można wykorzystać do własnych celów. Spełnienie daje jedynie intensywne przeżywanie przyjemności, na które trzeba stale zdobywać nowe środki i temu podporządkowywać bliskie i dalekie plany życiowe¹¹.

Są to skutki intensywnych przemian społeczno-kulturowych, technologicznych, aksjologicznych, propagowanych wzorców życia i zachowań w cyberprzestrzeni, oderwanych od realnej rzeczywistości, a dotyczących także współczesną rodzinę w Polsce. Mimo wielu zagrożeń życia rodzinnego i związanych z nim

¹⁰ M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Kielce 2002, s. 193.

¹¹ E. Sozańska, *Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 23 (2014) 3, s. 48.

trudności należy poszukiwać właściwych rozwiązań, szczególnie wsparcia rodziny i osoby w jej optymalnym rozwoju i funkcjonowaniu. Wymaga to uświadczenia sobie istoty współczesnych wyzwań, przed którymi staje rodzina w naszej ojczyźnie, także w kontekście globalnym. Wielu profesjonalnych badaczy tego zagadnienia podejmuje refleksję nad rodziną i jej funkcjonowaniem, udostępniając bogate zasoby wiedzy istotnej dla rodziców w celu rozeznawania przez nich i doskonalenia swoich działań. Przykładem może być artykuł, w którym Sławomir Cudak, zaprezentował szczegółowe „analizy pełnionych funkcji rodziny i ich zagrożeń wynikających z przemian wewnątrzrodzinnych i uwarunkowań tkwiących w globalnym społeczeństwie”¹².

2. KONTEKST WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ DLA OSOBY I RODZINY W POLSCE

Zdiagnozowane, najważniejsze zagrożenia i wynikające z nich wyzwania, przed którymi stają: współczesna rodzina, wychowanie i edukacja, wywierają wpływ na kształtowanie tożsamości osoby, strukturę i funkcjonowanie rodziny; źródłem tych wyzwań są transformacje cywilizacyjne, ustrojowe, technologiczne, kulturowe, polityczne i ideowe. Wynikają one także ze „złożonych kontekstów i wymiarów, destruktywnych w swojej istocie, nurtów filozoficzno-pedagogicznych, nawiązujących w szczególności do antropozofii, totalizmu, skrajnego liberalizmu, neoliberalizmu, postmodernizmu, antypedagogiki, międzykulturowości i genderyzmu”¹³.

Analizy związanych z nimi problemów wskazują, że dotyczą one wszystkich sfer życia człowieka, wpływając na egzystencję osoby i społeczności, w których żyje, rozwija się i działa (m.in. w rodzinie). Wymaga to adekwatnych i złożonych działań, zwłaszcza dla dobra osoby i rodziny, wobec wspomnianych wyżej wyzwań, ale trafne dobranie takich aktywności domaga się zrozumienia tego, co dzieje się w obszarze współczesnej cywilizacji generującej zmiany oraz im podlegającej¹⁴. Takie analizy są prowadzone systematycznie, szczególnie w interdyscyplinarnych, naukowych badaniach nad rodziną, wychowaniem i duszpasterstwem.

W związku z rozwojem cywilizacji, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, zaszło wiele zmian, które dotknęły rodzinę.

Współczesna rodzina, nastawiona na szybki, wymierny sukces z coraz większym trudem radzi sobie z funkcjami tradycyjnie z nią związanymi, a przede wszystkim z problemami życiowymi swych członków. Jako jednoznacznie potwierdzoną

¹² S. Cudak, *Zagrożenia funkcji rodziny we współczesnym świecie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 612 (2022) 7, s. 4.

¹³ M. Gizowski, *Niebezpieczne nurty i idee filozoficzno-pedagogiczne XX wieku*, Koszalin 2015, s. 6.

¹⁴ Por. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019, s. 9-10.

traktuje się diagnozę, zgodnie z którą rodzice mają coraz mniej czasu dla swoich dzieci, dzieci coraz mniej doświadczają od nich codziennej opieki i zainteresowania, ciepła i poczucia bezpieczeństwa. Można rozwinąć postawioną wyżej hipotezę, dodając, że współczesna polska rodzina w coraz mniejszym stopniu zajmuje się wychowaniem¹⁵.

Zygmunt Tyszka, podejmując analizę istnienia człowieka i rodziny w przyszłości (co uczynił w związku ze zmieniającym się społeczeństwem), sformułował konkretne wnioski i prognozy.

Postęp techniczny, przemiany technologiczne, medializacja, wirtualizacja staną się przesłankami dalszej atomizacji społecznej. Człowiek i jego rodzina będą w stanie załatwić niemal wszystko, nie wychodząc z domu. Umożliwią to urządzenia techniczne, które zastąpią kontakty personalne. Media, świat wirtualny – to będą czynniki izolujące człowieka od resztek grup wspólnotowych, także od rodziny. Można sobie wyobrazić kilkusobową rodzinę, w której w trakcie przebywania na terenie domu każdy zajmuje się z pasją w poszczególnych pokojach czym innym, korzystając w pojedynkę z odmiennych, różnych rodzajów urządzeń zapewniających znaczną atrakcyjność spędzania czasu. Kontakty interpersonalne będą miały silną konkurencję. W tej sytuacji może się zdarzyć, że będzie narastała międzyludzka izolacja i obojętność. [...] Wzrosnąć może ilość jednostek pozbawionych elementarnych odczuć moralnych, co może stać się powodem ogromnego wzrostu przestępczości, zagrożenia bezpieczeństwa osobistego każdej jednostki ludzkiej, każdego domu rodzinnego¹⁶.

Współcześnie, mimo iż Internet daje nam wiele możliwości jego wykorzystania, pociąga za sobą również negatywne skutki. Osoba bezmyślnie korzystająca z Internetu i przeglądająca treści *online*, często zaniedbuje inne ważne obszary życia, co może prowadzić do zaburzenia relacji z innymi, nawet z bliskimi osobami, uzależnienia od mediów społecznościowych, naruszania prywatności, rozprzestrzeniania fałszywych informacji i do problemów zdrowotnych. W plebiscycie na Słowo Roku 2024 (według *Oxford English Dictionary*) wybrano: *brain rot*, czyli „gnicie mózgu”. Zdefiniowano je jako „domniemane pogorszenie stanu psychicznego lub intelektualnego osoby, szczególnie postrzegane jako wynik nadmiernego spożycia treści (obecnie szczególnie w mediach społecznościowych i innych platformach internetowych) uważanych za trywialne lub niekwestionowane”¹⁷.

W analizach wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej wskazywano na zagrożenia wynikające z głębokiego kryzysu aksjologicznego, zwłaszcza z kryzysu

¹⁵ K. Olbrycht, *Wychowanie do życia w rodzinie jako wspólnocie osób*, w: *Rodzina. Historia i współczesność*, red. W. Korzeniowska, U. Szuścik, Kraków 2005, s. 246.

¹⁶ Z. Tyszka, *Człowiek i rodzina w XXI wieku. Czas nadziei czy cywilizacja udręki?*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 13 (2001), s. 13-14.

¹⁷ A. Nicz, *Słowo roku, które mówi o nas wiele. „Wpadamy w królicze nory”*, <https://wydarzenia.interia.pl/ciekawostki/news-slowo-roku-ktore-mowi-o-nas-wiele-wpadamy-w-krolicze-nory,-nId,7874359> [dostęp: 10.05.2025].

wartości moralnych, wywierającego destrukcyjny wpływ na rodzinę. U początku XXI w. wskazano, że

niemal we wszystkich społeczeństwach europejskich pod wpływem liberalnej filozofii, szerzącej się przede wszystkim na płaszczyźnie społeczno-politycznej, następuje proces inwersji wartości i ról rodzinnych, przez co podkopywany jest fundament, na którym poprzez wieki budowano cywilizację chrześcijańską, nazywaną potem cywilizacją europejską. Konsekwencją tego procesu są niekorzystne zmiany modelu rodziny. Dotyczy to zwłaszcza jej podstawowych funkcji: prokreacyjnej (szczególnie w odniesieniu do spraw dzietności i wartości poczętego życia) oraz zasady nierozzerwalności związku małżeńskiego i stopniowej legalizacji związków nieformalnych (kohabitacja). Relatywizm etyczny kształtowany trendami globalnymi i hedonistycznymi wprowadził chaos pojęciowy, zaowocował m.in. alternatywnymi formami życia małżeńskiego i rodzinnego, powodując określone konsekwencje takiego stanu rzeczy¹⁸.

Takie zmiany i ich konsekwencje są obecnie w coraz szerszym zakresie diagnozowane w polskim społeczeństwie.

Według papieża Jana Pawła II współczesna cywilizacja to źródło głębokiego, destrukcyjnego oddziaływania na człowieka, gdyż

została oderwana od pełnej prawdy o człowieku, od prawdy o tym, kim jest mężczyzna i kobieta jako istota ludzka. W rezultacie cywilizacja ta nie potrafi właściwie zrozumieć, czym naprawdę jest dar osób w małżeństwie, czym jest miłość odpowiedzialna za rodzicielstwo, na czym polega autentyczna wielkość rodzicielstwa i wychowania¹⁹.

Tendencje te wciąż narastają w swoim negatywnym wymiarze, uderzając w rodzinę jako wspólnotę osób połączoną więzią małżeńską, która urzeczywistnia się w przekazywaniu życia, wychowaniu i wprowadzaniu nowych pokoleń w dziedzictwo kulturowe i religijne²⁰.

W sytuacji, kiedy mają miejsce ciągle przemiany cywilizacyjne, domagające się rozstrzygnięcia problemów natury egzystencjalnej, człowiek potrzebuje trwałych i stałych relacji osobowych oraz odniesień do wartości, szczególnie w rodzinie. To właśnie one umożliwiają mu integralny rozwój osobowy, co potwierdził również Mieczysław A. Krąpiec:

Niewątpliwie nie potrafimy żyć bez pomocy drugich, bo rodzimy się w rodzinie i w rodzinie dochodzimy do używania rozumu, do rozpoznawania dobra,

¹⁸ A. Szyszko-Bohusz, *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej. Możliwości pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych*, „Państwo i Społeczeństwo” 3 (2005), s. 70.

¹⁹ Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane* (1994), 20.

²⁰ Por. L. Cynarzewska-Włazlik, *Rodzina*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 178.

do wychowania, do nawiązywania kontaktu ludzkiego z innymi osobami i do uświadomienia sobie, że jesteśmy kimś innym, że żyjemy dla przyszłości²¹.

Dalsze badania wskazują, iż

współczesne intensywne i rozległe przemiany społeczno-kulturowe oraz ekonomiczne o narastającej złożoności wywierają znamienity wpływ na wszystkie wymiary ludzkiego życia, w tym w różnym stopniu i zakresie w sposób specyficzny dotyczą kwestii rodzicielstwa i funkcjonowania rodziny, stanowiącej podstawową, należącą do najstarszych grup formę życia wspólnotowego²².

W efekcie wartość ludzkiego życia postrzegana jest bardzo subiektywnie, domagając się prawa do dobrowolności decyzji w kwestii aborcji i eutanazji. Propagowanie tych tendencji i preferowanie rozmaitych, alternatywnych form życia małżeńskiego i rodzinnego przez różne grupy, ruchy społeczne, ideologie i mass media narusza stabilność rodziny i skuteczność realizacji jej funkcji związanych z prokreacją, wychowaniem, pełnieniem misji w procesie formowania osoby i społeczeństwa.

Główny Urząd Statystyczny podał dane dotyczące demografii Polski. Na koniec 2023 r. liczba ludności Polski wyniosła 37 637, ale dane te nie napawają optymizmem, gdyż jest o 129 tysięcy niższa niż w 2022 r. W 2023 r. urodziło się 272,5 tysięcy dzieci, czyli o 11% mniej niż w 2022 r.; przyrost naturalny był ujemny i wyniósł 136,6 tysięcy²³. Zatem na koniec 2023 r. przeciętny mieszkaniec Polski miał prawie 43 lata (mediana wieku), przy czym dla mężczyzn było to 41,2 lata, a dla kobiet 44,4 lata²⁴.

Badania wskazują, że liczba zawieranych małżeństw maleje, podczas gdy rozwodów stale rośnie. Dane GUS za 2023 r. w kwestii liczby rozwodów ujawniły ogromną różnicę między wsią i miastem. Łączna liczba małżeństw na wsi wyniosła 56,1 tysięcy, a rozwodów 15,4 tysięcy (przyrost naturalny – 39,2 tys.)²⁵, natomiast w miastach było to 89,8 tysięcy małżeństw i aż 40,6 tysięcy rozwodów (przyrost naturalny – 97,4 tys.)²⁶. Prawie trzykrotnie więcej rozwodów w mieście niż na wsi świadczy o tym, że uwarunkowania środowiska, kultury i zwyczajów danej społeczności oraz wyznawane przez nią wartości są tutaj bardzo istotne. Stąd szczególnie w rodzinach mamy do czynienia z innymi standardami i rodzajem wychowania w tych środowiskach. Także inna hierarchia wartości i w związku z tym odmienne postawy i zachowania akceptowalne w mieście oraz na wsi przekładają się na jakość i trwałość relacji małżeńskich, dzieciństwo i rodzicielskie postępowanie.

Zmienia się też postrzeganie ludzkiej seksualności. W działania edukacyjne włączane są treści i sugestie aktywności, w których uwidacznia się tendencja do

²¹ M.A. Krąpiec, *Dziecko osobą dojrzewającą*, w: *W służbie dziecka*, red. J. Wilk, t. 1, Lublin 2003, s. 20.

²² U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina w kontekście współczesnych zagrożeń*, „Przegląd Pedagogiczny” 1 (2021), s. 60.

²³ Por. Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Demograficzny 2024*, Warszawa 2024, s. 26.

²⁴ Por. tamże, s. 48.

²⁵ Por. tamże, s. 32.

²⁶ Por. tamże, s. 30.

zmiany tożsamości osoby, małżeństwa i rodziny, co staje się źródłem zagrożeń wobec dzieci i młodzieży. Wprowadzana do edukacji seksualnej treść prowadzi do zmiany kryteriów oceny zachowań seksualnych (z publicznej przysięgi miłości małżeńskiej na sytuacyjną „świadomą zgodę” wobec kolejnych partnerów), wzorców relacji związanych z seksualnością (z małżeństwa i rodziny na relacje partnerskie i różnorodne „układy rodzinne” z perspektywy osób LGBTQ), traktowania płodności (dziecko to zagrożenie – promocja antykoncepcji), odniesienia do impulsów seksualnych (z panowania nad nimi na uleganie im) oraz postrzegania własnej płci (promocja transpłciowości)²⁷. To pokazuje, że zmiana wzorców normatywnych w odniesieniu do sfery seksualności ma charakter całościowy i systemowy. Stanowi odrzucenie ideału zbudowanego wokół wartości rodziny i prorodzinnej edukacji seksualnej w imię ideału nieograniczonej niczym przyjemności seksualnej, odrywając seksualność od miłości, małżeństwa i rodziny.

3. OCHRONA OSOBY I RODZINY – WYCHOWANIE W WARTOŚCIACH EWANGELICZNYCH

W tej sytuacji rodzi się pytanie, w jaki sposób można przeciwdziałać destruktywnym skutkom takich działań propagandowych i edukacyjnych? Niewątpliwie owo przeciwdziałanie musi być zainicjowane w rodzinie, która powinna uzyskać właściwe wsparcie w realizacji swoich zadań. Wymaga to uświadomienia sobie, że

nie sprzyjają trwałości rodziny ataki kierowane pod jej adresem, w tym zwłaszcza zarzuty artykułowane pod szyldem nienadążania przez nią za współczesnymi przemianami. Wmawianie młodym ludziom, że tradycyjny model rodziny nie sprzyja życiu małżeńskiemu i rodzinnemu oraz skłanianie ich do poszukiwania sposobów realizowania się w jakoby wychodzących naprzeciw ich oczekiwaniom alternatywnych związkach albo w innych sferach życia dalekich od rodzinnego, nie stanowi uniwersalnego *antidotum* na rozwiązywanie życiowych wątpliwości oraz problemów egzystencjalnie znaczących człowieka współczesnego²⁸.

Jan Paweł II uświadamiał rodziców, że mimo dużych trudności wychowawczych zobligowani są do ufego i odważnego kształtowania w dzieciach istotnych wartości życia ludzkiego. W rodzinie dzieci

powinny nabyć nie tylko poczucie prawdziwej sprawiedliwości, która jedyna prowadzi do poszanowania godności osobistej każdego człowieka, ale także i tym

²⁷ Por. Z. Barciński, „Wychowania do życia w rodzinie” a „Edukacja zdrowotna” – porównanie ideałów wychowawczych, Konferencja *Edukacja zdrowotna – nowy obowiązkowy przedmiot w szkole?!*, <https://www.youtube.com/watch?v=BLwI0cpbih0&t=2603s> [dostęp: 10.05.2025].

²⁸ U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina...*, s. 70.

bardziej poczucie prawdziwej miłości, jako postawy szczerej troski i bezinteresownej służby wobec drugich, a zwłaszcza najbiedniejszych i potrzebujących²⁹.

Jasno wskazał także, iż

wychowanie do miłości pojętej jako dar z siebie stanowi nieodzowną przesłankę dla rodziców wezwanych do przekazania dzieciom jasnego i subtelnego wychowania seksualnego. W obliczu kultury, która na ogół „banalizuje” płciowość ludzką, interpretując ją i przeżywając w sposób ograniczony i zubożony, odnosząc ją jedynie do ciała i egoistycznej przyjemności, posługa wychowawcza rodziców musi skupić się zdecydowanie na kulturze życia płciowego, aby była ona prawdziwie i w pełni osobowa³⁰.

Dlatego szczególnie w tym kontekście współczesnych wyzwań

istotną rolę odgrywać może chrześcijańska koncepcja wychowania, w centrum której stoi człowiek jako osoba (świadomy i wolny podmiot) oraz jego integralny rozwój. Podstawą do namysłu nad wychowaniem chrześcijańskim jest potrzeba sensu w znaczeniu ogólnym, a także poczucie sensu życia, którego dzisiaj młodzi ludzie pilnie poszukują. Od tego bowiem zależy, jaki kierunek nadadzą własnemu życiu³¹.

Ważną rolę odgrywa tutaj również religijność rodziny i katecheza mające służyć nie tylko sprawie wiary, ale i posiadające wielką wartość wychowawczą.

W badaniach i analizach znaczenia wartości chrześcijańskich w wychowaniu zwraca się uwagę na to, że ich katalog

jest niezwykle bogaty i ma wiele cech uniwersalnych z punktu widzenia ogólnoludzkich norm postępowania. Do najważniejszych można zaliczyć miłość, wierność, uczciwość, dobroć, wyrozumiałość, chęć niesienia pomocy bliźniemu, uczynność, itp. [...] Systematyzując wartości, Janusz Homplewicz wyróżnił wartości transcendentne i naturalne, a obie te grupy wartości podporządkował Wartości Nadrzędnej – „Bogu”.

1) transcendentne wartości wychowania: powszechny imperatyw czynienia dobra i unikania czynienia zła, postawa wiary, nadziei i miłości, idea dziecięstwa Bożego i łączności z Bogiem

2) naturalne wartości wychowawcze, oparte na humanizmie: szacunek dla człowieka, godność człowieka, dojrzałość intelektualna i emocjonalna³².

²⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Familiaris consortio* (1981) [dalej: FC], 37.

³⁰ Tamże.

³¹ D. Wajsprych, *Wychowanie chrześcijańskie w świetle literatury i dokumentów Kościoła u progu trzeciego tysiąclecia – perspektywy rozwojowe*, „Paedagogia Christiana” 1 (2009), s. 11.

³² S. Nazaruk, J. Marchel, A. Kuszewska, *Znaczenie wartości chrześcijańskich w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym wśród rodziców ze środowisk wiejskich i miejskich*, „Rozprawy Społeczne” 3 (2020), s. 91-92.

Na szczycie hierarchii wartości chrześcijańskich znajduje się Bóg będący Miłością. Wiara w Niego i miłość to podstawowe normy postępowania człowieka stworzonego na Jego obraz i podobieństwo. Na drugim miejscu sytuuje się miłość człowieka, który powinien kochać innych, jak siebie samego, a dokonuje się to poprzez realizację Dekalogu, wartości ewangelicznych, cnót chrześcijańskich i uczynków miłosierdzia.

Dzięki wychowaniu – od najmłodszych lat – dziecka w wartościach ewangelicznych jest ono kształtowane do nich w rodzinie, a to stanowi podstawę jego życia, prowadząc do usprawnienia funkcji życiowych osoby, zwłaszcza w dziedzinie moralnej; nie będą one wtedy jedynie nawykami, ale staną się sprawnościami, czyli cnotami. Wychowanie moralne, ukierunkowane aretologicznie, to droga do takiego usprawnienia osoby, które ochroni ją (wskutek właściwego uformowania) przed zagrożeniami; rozpoznawszy je, osoba podejmie trud pokonania lęku i odpowie na wyzwania, wybierając dobro. Drogę tę przebywa przez całe swe życie, a dzięki potencjalności, plastyczności natury aktualizuje swoje wrodzone uzdolnienia³³.

Wartości chrześcijańskie mają charakter uniwersalny i są uzasadnione dzięki obiektywnej prawdzie o człowieku. Nie istnieją jako ideały, nie są abstrakcyjne, ale pozostają wcielone w kulturę. Wyjątkową i fundamentalną wartością jest osoba ludzka. Człowiek – jako osoba – to najwyżej usytuowany i najdoskonalszy byt o najwyższej godności. Chrześcijanie postrzegają go jako istotę wolną i rozumną, posiadającą ciało i nieśmiertelną duszę³⁴. Stąd małżeństwo i rodzina należą do jednej z najważniejszych grup społecznych w Polsce ze względu na przypisywaną im misję społeczną, pełnione funkcje, znaczenie dla całego społeczeństwa, a zwłaszcza dla poszczególnych członków rodziny. Podkreśla się bowiem, że

polska rodzina tradycyjna wzbudza powszechny szacunek i okazuje się bardziej trwała oraz pozostaje niewzruszenie najwyżej ceniona w hierarchii wartości, niż na ogół to się sądzi. Wyniki badań dowodzą, że jakoby na przekór rozpowszechniania się czy propagowania alternatywnych form życia rodzinnego rola tradycyjnego modelu rodziny w życiu Polaków umacnia się wraz z tendencją do stabilizacji i wzmacniania więzi rodzinnych. Nie oznacza to rzecz jasna, że współczesna tradycyjna rodzina, sytuująca się pomiędzy ideą a realnością, funkcjonuje absolutnie bezproblemowo³⁵.

Pomimo wielu zagrożeń życia rodzinnego i związanych z nim trudności egzystencjalnych należy racjonalnie podejść do problemów w sferze rodzinnej jako zadań i rozwiązywać je w celu przeciwdziałania demoralizacji dzieci, nawet w szkołach. Podstawę stanowi wczesne wychowanie dzieci dla wsparcia ich

³³ Por. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań...*, s. 205.

³⁴ Por. A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej*, „Cywilizacja i Polityka” 15 (2017), s. 166-167.

³⁵ U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina...*, s. 70.

integralnego rozwoju, szczególnie w rodzinie, co jest fundamentem pod dalszy rozwój osoby. Dużą rangę zyskuje tutaj organizacja warunków życia dziecka w rodzinie i sposobu, w jaki jest ono wychowywane według przyjętej przez rodziców hierarchii wartości. Ma to zasadnicze znaczenie dla jego integralnego rozwoju, gdyż doświadczenia dziecka, świadectwo rodziców, oddziaływanie ich autorytetu i wzorów osobowych z tego okresu wyznaczają jego dyspozycje jako człowieka dorosłego³⁶.

Pierwszoplanowa i najważniejsza jest rola rodziny w przekazie wartości, norm i zwyczajów. Od urodzenia aż do śmierci człowiek znajduje się pod wpływem tego, w co rodzice i inni członkowie rodziny wierzyli, jak myśleli, według jakich zasad żyli i postępowali. Poprzez osobowe relacje w rodzinie chrześcijańskiej budzą się także pierwsze religijne doświadczenia dziecka, oddziałujące na cały proces jego rozwoju i wychowania. Nawiązując relacje z rodzicami i członkami rodziny, aktywnie tworzy ono wspólnotę z nimi, przejmując od nich sposób postępowania, myślenia oraz podstawowe wartości i wciela je w życie, gromadząc w ten sposób doznania. W toku doświadczenia i naśladowania buduje się hierarchia wartości, które stają się podstawą jego życia. Wartości ogólnoludzkie, uniwersalne, do których zalicza się również chrześcijańskie, mają dla egzystencji człowieka ogromne znaczenie. Są pewnymi drogowskazami wyznaczającymi tożsamość człowieka i stanowiącymi istotny element całego procesu wychowania i kształtowania jego osobowości. Zasadniczą rolę odgrywają tutaj m.in.: miłość bliźniego, prawda, godność, rodzina i praca³⁷.

Jeśli chodzi o poszukiwania optymalnych rozwiązań wsparcia współczesnej rodziny, w badaniach wskazuje się, że

znalezienie odpowiedzi na pytanie, „czy i jak wychować”, wymaga gruntownego przeanalizowania tego, czym jest rodzina i do czego jest powołana, czym jest wychowanie oraz jaki jest cel wychowania. [...] Powracając do stanowiska reprezentowanego przez Jana Pawła II, warto odwołać się do szeroko rozumianego nauczania społecznego, w którym przewodnim tematem była rodzina. Środowisko rodzinne jest decydującym czynnikiem w wychowaniu duchowo-moralnym dziecka. To w tym środowisku człowiek na co dzień ma szansę uczyć się miłości, sprawiedliwości i odpowiedzialności. Zasady życia rodzinnego oparte na religii chrześcijańskiej są ważnym środkiem wzmacniania więzi grupowej³⁸.

Także realne doświadczenia rodziców i pedagogów potwierdzają fakt, że przyjmowanie w wychowaniu chrześcijańskiej koncepcji człowieka jako osoby we wszystkich jej wymiarach pozwala właściwie wykorzystać możliwości oraz ochronić ją przed zagrożeniami wynikającymi z wyzwań cywilizacyjnych.

³⁶ E. Sozańska, *Rodzina jako środowisko wychowania...*, s. 50.

³⁷ Por. A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie...*, s. 171.

³⁸ M. Filipowicz, *Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze. Zadania i ideał wychowawczy – z perspektywy nauczania Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1 (2017), s. 143.

Dlatego wielkie znaczenie zyskuje potrzeba wsparcia rodzin w wychowaniu dzieci w wartościach ewangelicznych i do wartości, jakie Jezus Chrystus przekazał swoim uczniom poprzez swoje nauczanie, przykład życia i opisane w Ewangeliach działania.

Andrzej Szyszko-Bohusz, wysuwając postulat pilnej intensyfikacji wysiłków wielostronnej i efektywnej, bazującej na wiedzy naukowej pomocy w celu wsparcia i ochrony rodziny tradycyjnej, wskazał bardzo aktualne dzisiaj aktywności:

podstawową możliwością zaradzenia kryzysowi współczesnej rodziny tradycyjnej, trudnościom wychowawczym młodego pokolenia, jak również dewiacjom, wypaczeniom i patologiom życia rodzinnego jest wzrost świadomości rodziców oraz osób decydujących o statusie społecznym rodziny i wychowaniu, kształceniu i nauczaniu dzieci i młodzieży. Rozumiemy przez to przede wszystkim podniesienie świadomości rodziców w zakresie fundamentalnej wiedzy o wychowaniu w poszczególnych fazach rozwojowych dziecka, podstawowej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej – w ścisłym współdziałaniu z instytucją szkoły oraz Kościoła³⁹.

W badaniach naukowych i działaniach duszpasterskich Kościoła istnieje wiele wskazań i konkretnych rozwiązań sprzyjających realizacji powyższego postulatów w odniesieniu do aktualnych wyzwań, przed jakimi stają osoba i rodzina.

4. NAUCZANIE I DZIAŁALNOŚĆ PASTORALNA KOŚCIOŁA NA RZECZ RODZINY

W kontekście intensywnych zmian, które współcześnie poprzez rzekome starania o dobro osób i społeczeństwa są wprowadzane w naszym kraju, szczególnego znaczenia nabierają wskazania Jana Pawła II zawarte w Adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*. Papież sformułował je w celu „ocalenia i urzeczywistnienia całej prawdy i pełnej godności małżeństwa i rodziny” (FC 3) Odnosił się do aktualnej sytuacji: „W obecnym momencie historycznym, gdy rodzina jest przedmiotem ataków ze strony licznych sił, które chciałyby ją zniszczyć lub przynajmniej zniekształcić, Kościół jest świadom tego, że dobro społeczeństwa, i jego własne, związane jest z dobrem rodziny” (FC 5). Celem, do którego dążył Jan Paweł II, było zaaplikowanie rodzinie chrześcijańskiej nauczania Kościoła, które może pomóc rozwiązać jej liczne współczesne problemy⁴⁰.

Prezentując „blaski” i „cienie” rodziny w dobie obecnej, Jan Paweł II może także dzisiaj zainspirować przede wszystkim małżonków i rodziców do uświadamienia sobie wielu pozytywnych i negatywnych aspektów wpływu współczesności na rodzinę. W drugiej części wspomnianej adhortacji, zatytułowanej *Zamyśl Boży względem małżeństwa i rodziny*, papież uwypuklił wartość głębokiej

³⁹ A. Szyszko-Bohusz, *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji...*, s. 72.

⁴⁰ Por. FC 2.

wspólnoty i małżeństwa będącego komunią miłości małżonków poprzez sakrament oraz ich komunią z Bogiem. Na tym tle omówił szczegółowo *Zadania rodziny chrześcijańskiej*, w tym cztery podstawowe: tworzenie wspólnoty osób, służbę życiu, udział w rozwoju społeczeństwa oraz uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła. W ostatniej części wskazał rozmaite formy duszpasterstwa rodzinnego. Na początku poddał skrupulatnej analizie kwestię przygotowania do małżeństwa już od dzieciństwa, teologiczne znaczenie obrzędu zaślubin, problem ewangelizacji ludzi ochrzczonych oraz niewierzących lub niepraktykujących, ale pragnących zawrzeć małżeństwo w Kościele. W tym kontekście przybliżył znaczenie i formy duszpasterstwa rodzin, uwzględniając również owo duszpasterstwo w różnorodnych, trudnych przypadkach.

Podjmując temat przygotowania do małżeństwa jako procesu stopniowego i ciągłego, wskazał w wymiarze przygotowania dalszego na jego ważny aspekt wpisujący się we wczesne wychowanie w rodzinie:

Przygotowanie dalsze zaczyna się już w dzieciństwie, w tej mądrej pedagogii rodzinnej, nastawionej na doprowadzenie dzieci do odkrycia siebie jako istot obdarzonych złożoną i bogatą psychiką oraz własną osobowością z jej mocnymi i słabymi stronami. Jest to okres, w którym powinno się zaszcześcić szacunek dla każdej zdrowej wartości ludzkiej, tak w stosunkach międzyosobowych, jak i społecznych, z tym wszystkim co ma znaczenie dla kształtowania charakteru, dla opanowania i właściwego użycia własnych skłonności, dla sposobu widzenia i traktowania osób odmiennej płci itd. Ponadto wskazana jest, zwłaszcza u chrześcijan, mocna formacja duchowa i katechetyczna, która ukazałaby małżeństwo jako prawdziwe powołanie i posłannictwo (FC 66).

Jan Paweł II nadał tym dokumentem nową dynamikę zagadnieniom rodzinnym i wskazał perspektywę rozwoju systemu kościelnych działań w celu udzielania pomocy rodzinie w wypełnianiu jej powołania. Od lat 80. ubiegłego wieku rozwinęły się liczne formy duszpasterstwa rodzinnego w Polsce według wskazań zawartych w *Familiaris consortio*. Są one podstawą przyjętego przez Konferencję Episkopatu Polski w 2003 r. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* stanowiącego kontynuację troski Kościoła w Polsce o małżeństwa i rodziny. W założeniach ogólnych stwierdzono, że

uwzględnia [ono – aut.] zadania osób duchownych, samych rodzin oraz laikat-u zaangażowanego w tworzenie właściwych warunków dla małżeństw i rodzin. Jednak ze względu na przenikanie się tych zadań w wielu dziedzinach duszpasterstwa rodzin, całość ujęta jest w rozdziałach tematycznych: struktura Duszpasterstwa Rodzin (I), przygotowanie do małżeństwa (II), poradnictwo rodzinne (III), formacja rodzin do zadań apostoelskich (IV), rodziny w sytuacjach szczególnych (V) oraz organizacje społeczne i władze polityczne w służbie rodzin (VI)⁴¹.

⁴¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003 [dalej: DDR], 1.

Dokument ten porządkuje zatem działania diecezjalnych wydziałów Duszpasterstwa Rodzin, dekanalnych i rejonowych duszpasterzy rodzin, kościelnych poradni rodzinnych, ruchów skierowanych do małżeństw (np. Domowy Kościół, Spotkania Małżeńskie) oraz rozmaite inicjatywy krajowe, diecezjalne, parafialne na rzecz rodziny.

Przekaz treści zamieszczonych w Adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* jest wciąż aktualny, a w naszej ojczyźnie może być dziś szczególnie owocnie wykorzystany w celu duszpasterskiego wsparcia rodzin, zwłaszcza wychowania dzieci w wartościach ewangelicznych i do wartości. Doradza bowiem, jak w tych trudnych czasach Kościół powinien przyjść z pomocą, aby wspierać małżeństwo i rodzinę jako najważniejszą i niezastępowalną wspólnotę, w której człowiek od pierwszych chwil życia może i powinien uczyć się budowania relacji z innymi zgodnie z przykazaniem miłości Boga i bliźniego. Jest to szczególnie ważne w momencie, w którym wiele zagrożeń dla jakości i efektywności tego procesu uderza w edukację.

Wskazuje się, że

w oparciu o podstawowy przekaz wiary, opartej na objawionym słowie Bożym, Kościół nie może akceptować działań przeciwnych naturalnej tożsamości osoby ludzkiej, małżeństwa i rodziny. takie jednak tendencje i działania mogą i powinny stanowić wezwanie dla Kościoła i drogę do podejmowania także duszpasterskich kroków w kierunku stopniowego przywracania naturalnego wymiaru rodziny i małżeństwa, stanowiącego jej jedyny i nierozzerwalny fundament. U podstaw trwałości każdego małżeństwa i rodziny konieczna jest właściwie uporządkowana formacja ludzka jej członków. obejmuje ona wymiar naturalny i nadprzyrodzony, czyli oparty na wierze czyniącej tę formację integralną⁴².

W dokumentach Konferencji Episkopatu Polski, komisji, rad i zespołów, a szczególnie Komisji Wychowania Katolickiego KEP oraz w swych strukturach Duszpasterstwa Rodzin Kościół w Polsce wyraża swoje stanowiska i opinie, daje wskazania i propozycje działań wspierających rozwój i formację osobową oraz rodzinę. Systematycznie i paralelnie do cyklicznych wydarzeń oraz bieżących zdarzeń, wyzwań, propagowanych treści i wdrażanych decyzji dotyczących osoby i rodziny publikowane są stosowne dokumenty.

W Liście pasterskim Konferencji Episkopatu Polski na 14. Tydzień Wychowania, zatytułowanym *Wychowujemy razem*, którego celem było „wsparcie Kościoła, rodziny i szkoły we wspólnych wysiłkach wokół wychowania dzieci i młodzieży”, wskazano najpierw na prawo rodziców chrześcijańskich do wychowania dzieci na bazie wartości ewangelicznych. Mają oni przywilej wychowania religijnego i moralnego swego potomstwa zgodnie z własnymi przekonaniami, co zapewnia im Konstytucja RP. Jednak „z perspektywy wiary troska rodziców o zapewnienie

⁴² C. Rychlicki, *Posłannictwo rodziny w formacji osoby ludzkiej i społeczeństwa*, „Studia nad Rodziną” 1 (2019), s. 26-27.

warunków, aby wychowanie religijne dziecka było harmonijnie skoordynowane z wychowaniem ogólnym, jest nie tylko prawem, ale i zadaniem rodziców⁴³.

Wprowadzanie obecnie w kształceniu zmian dotyczących organizacji nauki religii w przedszkolach i szkołach (związanych z usunięciem przedmiotu *Wychowanie do życia w rodzinie* i włączeniem w program nauczania *Edukacji zdrowotnej* z wyeksponowaniem edukacji seksualnej) szczególnie zobowiązuje Kościół do podjęcia działań. Ma to bardzo konkretne uzasadnienie we wskazaniu Jana Pawła II:

Kościół, świadomy tego, że małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości, pragnie nieść swoją naukę i zaoferować pomoc tym, którzy znając wartości małżeństwa i rodziny, starają się pozostać im wierni; tym, którzy w niepewności i niepokoju poszukują prawdy; i tym, którzy niesłusznie napotykają na przeszkody w realizowaniu własnej wizji rodziny. Podtrzymując pierwszych, oświecając drugich i wspierając tych, którym stwarzane bywają trudności, Kościół pragnie służyć każdemu człowiekowi, zatroskanemu o losy małżeństwa i rodziny⁴⁴.

Odpowiadając na dzisiejsze wyzwania, Kościół ukazuje istotę ważnych dla osoby i rodziny doświadczeń oraz możliwości rozwoju i doskonalenia, a także określa konkretnie wynikające zeń zadania. Konferencja Episkopatu Polski z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego 2024/2025 uwypukliła znaczenie posyłania dzieci na lekcje religii przez rodziców:

To jest realizacja Waszego zobowiązania wyrażonego podczas zawierania sakramentu małżeństwa i potwierdzonego przy chrzcie Waszych dzieci. Dzięki nauce religii Wasze dzieci mają możliwość poznawania wiedzy o Bogu i kształtowania postaw z niej wypływających. Lekcja religii ma też wielkie znaczenie wychowawcze. Pomaga formować sumienia, charaktery i postawy młodych ludzi. Kształtuje postawy społeczne, uczy miłości bliźniego, wrażliwości, otwartości, empatii i współpracy. Lekcja religii to także cenna pomoc dla zrozumienia własnej kultury i historii. Was, Drodzy Uczniowie, zachęcamy do udziału w zajęciach lekcji religii w szkole. Skorzystajcie z tej szansy głębszego poznania Boga. Jeśli trzeba, podejmijcie wysiłek, aby pokonać pojawiające się trudności. Wybierając zajęcia z religii, dajecie piękne świadectwo własnej wiary⁴⁵.

Wyrażono też wdzięczność dyrekcjom i organom prowadzącym, nauczycielom, wychowawcom i katechetom zaangażowanym w dzieło lekcji religii

⁴³ Por. *List pasterski Konferencji Episkopatu Polski na XIV Tydzień Wychowania „Wychowujemy razem”*, <https://episkopat.pl/doc/217594.List-Pasterski-Konferencji-Episkopatu-Polski-na-XIV-Tydzien> [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁴ FC 1.

⁴⁵ *Słowo Konferencji Episkopatu Polski z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego 2024/2025*, <https://episkopat.pl/doc/217251.Slowo-Konferencji-Episkopatu-Polski-z-okazji-rozpoczecia-nowego> [dostęp: 10.05.2025].

w szkole. Potwierdzono także niezgadzanie się z decyzjami Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczącymi organizacji tychże lekcji, wyłączeniem z nich oceny ze średniej ocen i łączeniem klas jako krzywdzącym i niesprawiedliwym krokiem oraz z zapowiedzianą redukcją godzin⁴⁶. Prezentowane są również komunikaty strony kościelnej po spotkaniach Podkomisji ds. religii w szkole⁴⁷. Ponadto Kościół nieustannie stoi na straży obrony życia od chwili poczęcia do naturalnej śmierci, godności małżeństwa i integralności rodziny. Konferencja Episkopatu Polski przedstawiła także swoje stanowisko względem planowanego przedmiotu *Edukacja zdrowotna*, wskazując też na konstytucyjne prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem⁴⁸. Ważne dla nich i nauczycieli jest wiążące się z tym przedmiotem stanowisko zespołu ekspertów KEP ds. bioetycznych dotyczące tranzytacji płci⁴⁹.

Niezwykle istotne jest wcielanie tych opinii, wskazań w praktykę duszpasterstwa rodzin i w życie rodzinne, a także realizacja przez rodzinę funkcji wychowawczych z odniesieniem do sprawdzonych w tradycji pedagogicznej (pedagogika katolicka) dróg oraz sposobów przekazu i urzeczywistniania wartości ewangelicznych.

Wychowanie chrześcijańskie ma długą i bogatą tradycję zarówno w zakresie praktyki wychowania, jak i refleksji pedagogicznej. Nauka Jezusa Chrystusa jest strzeżona, realizowana i pogłębiana przez Kościół w zmieniających się warunkach społeczno-kulturowych. Integralna wizja człowieka i społeczeństwa oraz stałość zasad to najbardziej charakterystyczne jej cechy. Bardzo istotnym jest etyczne przesłanie Ewangelii, filozoficzny i teologiczny namysł nad prawidłami życia zbiorowego oraz długa tradycja praktycznej obecności Kościoła w zróżnicowanej rzeczywistości kulturowej. Wypowiada się on na temat wychowania i jego uwarunkowań w oficjalnych dokumentach papieża i soboru, a realizuje je w zwyczajnej działalności duszpasterskiej, katechetycznej i wychowawczej⁵⁰.

Wskazuje się też na potrzebę wspierania rodziny szczególnie w realizacji jej funkcji służących integralnemu rozwojowi i wychowaniu dzieci w relacjach międzypokoleniowych.

[W] szerokie rozumienie wychowania człowieka wpisuje się i z nim współbrzmi duszpasterska troska Kościoła, która wspiera rodziny w wychowaniu.

⁴⁶ Por. tamże.

⁴⁷ *Komunikat strony kościelnej po spotkaniu Podkomisji ds. religii w szkole*, <https://episkopat.pl/doc/221601.Komunikat-strony-kościelnej-po-spotkaniu-Podkomisji-ds-religii> [dostęp: 10.05.2025].

⁴⁸ *Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski wobec planowanego przedmiotu Edukacja Zdrowotna*, <https://episkopat.pl/doc/221373.Stanowisko-Konferencji-Episkopatu-Polski-wobec-planowanego> [dostęp: 10.05.2025].

⁴⁹ *Stanowisko Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych dotyczące tranzytacji płci*, <https://episkopat.pl/doc/221325.Stanowisko-Zespołu-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych-dotyczace> [dostęp: 10.05.2025].

⁵⁰ Por. S. Dziekoński, *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2000, s. 11.

Duszpasterstwo rodzin jest działalnością Kościoła zmierzającą do urzeczywistnienia zbawczego planu dotyczącego małżeństwa i rodziny. Szczególnym miejscem głoszenia Bożego zamysłu oraz towarzyszenia pastoralnego rodzinie jest przygotowanie młodzieży i narzeczonych do małżeństwa sakramentalnego, duszpasterstwo małżeństw, wspieranie rodziców w wychowaniu i katechizacji, poradnictwo małżeńsko-rodzinne oraz inne formy. Trzeba zauważyć także, iż rodzina oparta na małżeństwie jest nie tylko przedmiotem (adresatem) działań Kościoła, lecz także ich podmiotem. Jako Kościół domowy ma ona misję ewangelizacji, katechezy i apostołstwa, zwłaszcza na polu życia rodzinnego i poprzez głoszenie ewangelii miłości i życia⁵¹.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, można stwierdzić, że pomimo bardzo dynamicznych i różnorodnych zmian polityczno-gospodarczych, ideologicznych i społeczno-kulturowych stanowiących wyzwania dla współczesnej rodziny i osoby, powrót do niezmiennych wartości poprzez wychowanie pozwoli w dużym stopniu uniknąć zagrożeń cywilizacyjnych. Może nawet stać się ważnym czynnikiem odnowy moralnej i cywilizacyjnej naszego narodu. Jego podstawę powinna stanowić katolicka etyka wychowawcza (w odniesieniu do aretologii), co wymaga rozumienia istoty wartości w procesie wychowania (aksjologia a aretologia) w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie: w jakim celu wychowywać? Udzielenie właściwej odpowiedzi domaga się wskazania na rozumienie i urzeczywistnianie wartości zgodnie z przyjętymi podstawami antropologicznymi w duchu realizmu filozoficznego⁵².

Refleksja nad istotą i możliwością poszukiwania odpowiedzi na współczesne wyzwania w pedagogii chrześcijańskiego wychowania (przyjmuje się w nim koncepcję człowieka jako osoby) wskazuje na jego ogromny potencjał. Wsparcie rodzin w realizacji wychowania według ponadczasowych, uniwersalnych wartości bazujących na ich chrześcijańskim systemie umożliwia ochronę osoby i rodziny oraz wyzwolenie z destruktywnych postaw i zachowań. Wnioskuje się następująco:

Należy przypuszczać, że w XXI wieku zwycięży taka koncepcja wychowania, która pozwoli człowiekowi na uwolnienie go od wszechobecnego poczucia alienacji, która nie zadowoli się pozorem i namiastką wolności, ale udzieli mu rzetelnie umotywowanych wskazań, ukazując blaski i cienie dokonywanych w wolny i świadomy sposób wyborów⁵³.

⁵¹ J. Goleń, *Duszpasterstwo rodzin wsparciem rodziców w wychowaniu*, „Roczniki Teologiczne” 66 (2019) 6, s. 178.

⁵² Por. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań...*, s. 157-184.

⁵³ D. Wajsprych, *Wychowanie chrześcijańskie...*, s. 24.

Osobę i rodzinę można skutecznie ochronić poprzez integralne wychowanie w wartościach ewangelicznych, poczynwszy od najwcześniejszych etapów życia dziecka w rodzinie. Rodzice, których rola jest niezastępowalna, powinni uzyskać właściwe wsparcie i możliwość współpracy w realizacji funkcji wychowawczej zarówno od rodziny, jak i od przedszkola, szkoły, Kościoła. Szczególnie w działaniach duszpasterskich podejmowane jest wychowanie religijne i moralne, urzeczywistnianie wraz z rodziną i poprzez rodzinę, oraz udzielane wsparcie rodzinie w wychowaniu do miłości, małżeństwa i życia. Istotne jest zwrócenie większej uwagi i podjęcie konkretnego wsparcia rodzin w trosce o jakość wczesnego wychowania dzieci w wartościach ewangelicznych i do wartości. W celu wykorzystania w pełni potencjału wspólnot współwychowujących z rodziną, dorobku naukowego i praktycznego pedagogiki chrześcijańskiej, nauczania Kościoła oraz form duszpasterstwa rodzin konieczna jest konsolidacja działań wychowawczych tych środowisk.

BIBLIOGRAFIA

- Barciński Z., „*Wychowania do życia w rodzinie*” a „*Edukacja zdrowotna*” – porównanie idealów wychowawczych, Konferencja *Edukacja zdrowotna – nowy obowiązkowy przedmiot w szkole?!*, <https://www.youtube.com/watch?v=BLwI0cpbih0&t=2603s> [dostęp: 10.05.2025].
- Cudak S., *Rodzina i dzieci wobec etycznych wartości*, w: *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, red. S. Bębas, E. Jasiuk, Radom 2011, s. 49-54.
- Cudak S., *Ciągłość wartości jako ważny element kultury życia rodzinnego*, „*Pedagogika Rodziny*” 3 (2014), s. 7-17.
- Cudak S., *Zagrożenia funkcji rodziny we współczesnym świecie*, „*Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*” 7 (2022), s. 3-18.
- Cynarzewska-Włażlik L., *Rodzina*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 178.
- Dantis C., Rizzi E.L., Baudin T., *The Association between Religiosity and Fertility Intentions Via Grandparenting: Evidence from GGS Data*, „*European Journal of Population*” 39,1 (2023), s. 1-24, <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09652-9>.
- Dziekoński S., *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2000.
- Dziewiecki M., *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Kielce 2002.
- Filipowicz M., *Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze. Zadania i ideał wychowawczy – z perspektywy nauczania Kościoła*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 1 (2017), s. 127-146.
- Frączek A., *Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej*, „*Cywilizacja i Polityka*” 15 (2017), s. 165-180.
- Gizowski M., *Niebezpieczne nurty i idee filozoficzno-pedagogiczne XX wieku*, Koszalin 2015.

- Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Demograficzny 2024*, Warszawa 2024.
- Goleń J., *Duszpasterstwo rodzin wsparciem rodziców w wychowaniu*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2019), s. 177–192.
- Izdebska J., *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).
- Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane* (1994).
- Kawula S., *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, w: S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2007, s. 47-81.
- Komunikat strony kościelnej po spotkaniu Podkomisji ds. religii w szkole*, <https://episkopat.pl/doc/221601.Komunikat-strony-kościelnej-po-spotkaniu-Podkomisji-ds-religii> [dostęp: 10.05.2025].
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003.
- Krąpiec M.A., *Dziecko osobą dojrzewającą*, w: *W służbie dziecka*, red. J. Wilk, t. 1, Lublin 2003, s. 19-24.
- Kukołowicz T., *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996.
- List pasterski Konferencji Episkopatu Polski na 14. Tydzień Wychowania „Wychowujemy razem”*, Warszawa, 10 czerwca 2024 r., <https://episkopat.pl/doc/217594.List-Pasterski-Konferencji-Episkopatu-Polski-na-XIV-Tydzien> [dostęp: 10.05.2025].
- Nazaruk S., Marchel J., Kuszewska A., *Znaczenie wartości chrześcijańskich w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym wśród rodziców ze środowisk wiejskich i miejskich*, „Rozprawy Społeczne” 3 (2020), s. 88-101.
- Nicz A., *Słowo roku, które mówi o nas wiele. „Wpadamy w królicze nory”*, <https://wydarzenia.interia.pl/ciekawostki/news-slowo-roku-ktore-mowi-o-nas-wiele-wpadamy-w-krolicze-nory,nId,7874359> [dostęp: 10.05.2025].
- Olbrycht K., *Wychowanie do życia w rodzinie jako wspólnocie osób*, w: *Rodzina. Historia i współczesność*, red. W. Korzeniowska, U. Szuścik, Kraków 2005, s. 243-250.
- Opiela M., *Osoba i rodzina wobec wyznań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019.
- Ostrowska U., *Rodzicielstwo i rodzina w kontekście współczesnych zagrożeń*, „Przegląd Pedagogiczny” 1 (2021), s. 59-72.
- Rychlicki C., *Posłannictwo rodziny w formacji osoby ludzkiej i społeczeństwa*, „Studia nad Rodziną UKSW” 1 (2019), s. 25-40.
- Skrzydlewski P., *Rodzina w cywilizacji łacińskiej a wolność człowieka: na kanwie rozważań Feliksa Konecznego*, „Człowiek w Kulturze” 11 (1998), s. 203-233.
- Słowo Konferencji Episkopatu Polski z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego 2024/2025, <https://episkopat.pl/doc/217251.Slowo-Konferencji-Episkopatu-Polski-z-okazji-rozpoczecia-nowego> [dostęp: 10.05.2025].
- Sozańska E., *Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 3 (2014), s. 39-51.

- Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski wobec planowanego przedmiotu Edukacja Zdrowotna, <https://episkopat.pl/doc/221373.Stanowisko-Konferencji-Episkopatu-Polski-wobec-planowanego> [dostęp: 10.05.2025].
- Stanowisko Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych dotyczące tranzykcji płci, <https://episkopat.pl/doc/221325.Stanowisko-Zespolu-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych-dotyczace> [dostęp: 10.05.2025].
- Szyszkowski A., *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej. Możliwości pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych*, „Państwo i Społeczeństwo” 3 (2005), s. 69-73.
- Tyszkiewicz Z., *Człowiek i rodzina w XXI wieku. Czas nadziei czy cywilizacja udręki?*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2001, t. 13, s. 9-17.
- Wajsbrych D., *Wychowanie chrześcijańskie w świetle literatury i dokumentów Kościoła u progu trzeciego tysiąclecia – perspektywy rozwojowe*, „Paedagogia Christiana” 1 (2009), s. 11-25.